

William James, Što je emocija?

Mind, 1884.

Fiziolozi koji su tijekom posljednjih nekoliko godina tako marljivo istraživali funkcije mozga, ograničili su svoje pokušaje objašnjenja na njegove kognitivne i voljne aktivnosti. Dijelevći mozak na senzorne i motoričke centre, otkrili su da se njihova podjela posve podudara s razdiobom perceptivnih i voljnih dijelova uma na njihove najjednostavnije elemente, koju je napravila empirijska psihologija. Ali estetska sfera uma, njegove čežnje, njegovi užici i boli te njegove emocije toliko su zanemareni u svim tim istraživanjima. Stoga bi se dalo pomisliti da bi dr. Ferrier ili dr. Munk, kada bi od njih zatražili teoriju mozga koja objašnjava te mentalne činjenice, obojica mogli odgovoriti ili da još nisu razmišljali o toj temi ili da su shvatili da je vrlo teško postaviti razgovjetne hipoteze, da to pitanje pripada u probleme kojima se treba baviti u budućnosti tek nakon što se definitivno riješe jednostavniji sadašnji problemi.

Pa ipak je već sada sigurno da od dviju teza koje se odnose na emocije jedna mora biti istinita. Ili su njihovo sjedište u mozgu odvojeni i posebni centri posvećeni isključivo njima, ili one odgovaraju procesima koji se odvijaju u motoričkim i senzornim centrima koji su već identificirani ili u nekima sličnima koji još nisu locirani. Ukoliko je riječ o prvome, tada moramo zaniijekati trenutno gledište i smatrati da je korteks nešto više od površine „projekcije“ za svaku osjetljivu točku i svaki mišić u tijelu. Ako je pak riječ o potonjem, moramo se zapitati je li emocijski „proces“ u senzornom ili motoričkom centru nešto u potpunosti specifično ili je on poput uobičajenih percepcijskih procesa kojima su ti centri već dodijeljeni kao njihovo sjedište. Cilj je sljedećih stranica pokazati da je ova druga alternativa najbliža istini te da su emocijski moždani procesi ne samo poput uobičajenih senzornih moždanih procesa, već da oni uistinu nisu ništa drugo do različite kombinacije tih procesa. Glavni će učinak toga biti pojednostavljenje naših predočaba o mogućim problemima psihologije mozga i uviđanje da već imamo shemu mozga čija je primjena mnogo šira no što su to njezini autori zamišljali.

No, iako se čini da je to glavni rezultat argumenata koje ću iznijeti, moram reći da oni inicijalno nisu bili tome namijenjeni. Oni su izrasli iz fragmentarnih introspektivnih zapažanja i tek kad su se ona već povezala u teoriju, pala mi je na pamet misao o pojednostavljenju koje bi ta teorija mogla donijeti fiziologiji mozga, zbog čega mi se učinila važnijom nego prije.

Trebao bih prije svega reći da su jedine emocije koje ovdje izričito razmatram one koje imaju jasan tjelesni izraz. Pretpostavljam da bi većina čitatelja smatrala istinitim da postoje osjećaji ugone i neugode, želje i uzbuđenja, koji su povezani s mentalnim operacijama, ali bez očitog tjelesnog izraza kao njihove posljedice. Određeni rasporedi zvukova, linija, boja su ugodni, a drugi tome suprotno. No kod njih stupanj osjećaja nije dovoljan da ubrza puls ili disanje, ili da potakne pokrete tijela ili lica. Određeni slijedovi ideja oćaravaju nas koliko nas drugi zamaraju. Pravi je intelektualni užitek riješiti problem, a prava intelektualna muka morati ga ostaviti nedovršeno. Prvi niz primjera, zvukovi, linije i boje, ili su tjelesni osjeti, ili njihove slike. Čini se da drugi skup ovisi isključivo o procesima u centrima u kojima se stvaraju ideje. Uzeti zajedno, čini se da dokazuju da postoje zadovoljstva i boli svojstveni određenim oblicima nervnih aktivnosti kao takvim, gdje god se ta aktivnost odvija. Slučaj ovih osjećaja ostavit ćemo za sada posve po strani i usmjerit ćemo našu pozornost na složenije slućajeve u

kojima val neke vrste tjelesnih uznemirenosti prati percepciju zanimljivih prizora ili zvukova, ili prolazak uzbudljivog vlaka ideja. Iznenađenje, radoznalost, zanos, strah, bijes, požuda, pohlepa i tome slično, postaju tada nazivi mentalnih stanja pod čijim se utjecajem osoba nalazi. Za tjelesne uznemirenosti se kaže da su "manifestacija" ovih nekoliko emocija, njihov "izraz" ili "prirodni jezik", a same te emocije, budući da su tako snažno okarakterizirane i iznutra i izvana, mogu se nazvati standardnim emocijama. Naš prirodni način razmišljanja o ovim standardnim emocijama je da mentalna percepcija neke činjenice pobuđuje mentalnu afekciju koju zovemo emocija, i da ovo potonje stanje uma dovodi do tjelesnog izraza. Tomu nasuprot, moja je teza da tjelesne promjene izravno prate percepciju uzbuđujuće činjenice, a da je naš osjećaj istih promjena kako se one događaju emocija. Zdrav razum kaže, kada izgubimo bogatstvo, žalimo i jadikujemo; kada sretnemo medvjeda, uplašimo se i bježimo; kada nas suparnik uvrijedi, ljutimo se i udaramo. Hipoteza koju ovdje treba obraniti kaže da je ovaj redoslijed netočan, da jedno mentalno stanje nije odmah izazvano drugim, da se prvo moraju između njih umetnuti tjelesne manifestacije, te da je razumnija tvrdnja da osjećamo žalost jer plačemo, ljutnju jer udaramo, strah jer drhtimo, a ne da plačemo, udaramo ili drhtimo, jer smo žalosni, ljuti ili uplašeni, ovisno o slučaju. Bez tjelesnih stanja koja slijede percepciju, ona bi bila čisto kognitivna, blijeda, bezbojna, lišena emocionalne topline. Tada bismo mogli vidjeti medvjeda i ocijeniti da je najbolje pobjeći, primiti uvredu i smatrati ispravnim udariti, ali zapravo se ne bismo mogli osjećati uplašeno ili ljuto.

Izrečena na ovaj grub način, hipoteza će sigurno odmah naići na nevjericu. Pa ipak, nisu potrebna ni mnoga ni nategnuta razmatranja da bi se ublažio njezin paradoksalni karakter, a možda i da bi se stvorilo uvjerenje u njezinu istinitost.

Za početak, čitatelje ovog časopisa ne treba podsjećati da je živčani sustav svakog živog bića već skup predispozicija da ono reagira na poseban način u dodiru s pojedinim značajkama okoliša. Kao što abdomen rakova samaca pretpostavlja postojanje praznih školjaka koje se negdje mogu naći, tako zasigurno njih lovačkih pasa pretpostavlja postojanje, s jedne strane, kopita jelena ili šapa lisice, a s druge sklonost praćenju njihovih tragova. Neuralni stroj je samo poveznica između određenog rasporeda materije izvan tijela i određenih impulsa za inhibiciju ili pražnjenje unutar njegovih organa. Kada kokoš vidi bijeli ovalni predmet na tlu, ne može ga ostaviti; ona se na njemu mora zadržati, vratiti mu se, sve dok konačno njegova transformacija u malu masu koja se pijućuci kreće ne izmami iz njezinog neuralnog stroja potpuno novi skup ponašanja. Ljubav muškarca prema ženi ili majke prema bebi, naša srdžba prema zmijama i naš strah od provalija, sve se to može slično opisati, kao primjeri načina na koji specifično oblikovani objekti u svijetu neizbježno izazivaju većinu određenih mentalnih i tjelesnih reakcija, prije i često u izravnoj suprotnosti s onim što nam u vezi s njima govori naš razum. Radovi Darwina i njegovih nastavljača tek počinju otkrivati univerzalno parazitiranje svakog posebnog stvorenja na drugim posebnim stvarima, i način na koji svako stvorenje donosi sa sobom potpis svojih posebnih odnosa utisnut u njegov živčani sustav.